

УДК 94(477)+73/76

Ірина Марголіна

ЗАГАДКОВІ НІШІ НА ФАСАДІ КИРИЛІВСЬКОЇ ЦЕРКВИ В КИЄВІ

DOI: 10.5281/zenodo.7392608

© I. Марголіна, 2022. CC BY 4.0

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8315-8660>

Метою публікації є впровадження до наукового обігу нових відомостей про походження та призначення архітектурних ніш на північному фасаді Кирилівської церкви в Києві; здійснення обґрунтованого припущення щодо змісту пам'ятних образів, які могли бути в цих нішах: з'ясування особи замовника ніш та образів. Передусім на основі виявленої інформації маємо на меті відтворити пам'ятні рельєфні образи на фасаді Кирилівської церкви.

Припущення, висновки, нові відомості з цієї проблематики, на нашу думку, мають безперечну наукову новизну. Методи дослідження застосовано відповідно до поставленої мети на основі принципів об'єктивності та науковості. Переважно використано метод аналізу, індукції та дедукції, архівного пошуку.

Висновки. У результаті дослідження зроблено й аргументовано припущення, що замовником ніш і пам'ятних образів у північній стіні Кирилівського храму був ігумен Кирилівського монастиря Димитрій Туптало. З'ясовано, що в нішах містилися образи Ватопедської Божої Матері і святого Мелетія Антіохійського на честь родини Сава Туптало та ігумена Кирилівського монастирського осередку Мелетія Дзика. Це доповнило знання про історію України і Києва загалом та Кирилівської церкви в Києві – унікальної пам'ятки XII ст. – зокрема.

Ключові слова: Кирилівська церква, пам'ятні образи, святий Димитрій Ростовський, ігумен Мелетій Дзик, Сава Туптало, ікона «Ватопедська Матір Божя», ікона «Святий Мелетій Антіохійський».

Київська Кирилівська церква була заснована у XII ст. на далекій околиці міста в мальовничому, таємничому урочищі Дорогожичі. За часів усобиць Дорогожичі відігравали важливу роль в історичному житті Києва. Саме тут вирішувалася доля багатьох князів, які претендували на київський престол, і доля самого Києва. Саме звідси здійснювали напади на Київ численні загарбники, з якими київські князі вели кровопролитні бої. Таке стратегічне значення цієї місцевості стало однією з причин заснування тут монументальної церкви-фортеці. У 1139 р. до важливого стратегічного пункту на північно-західній околиці – Дорогожичів – підійшов чернігівський князь Всеволод Ольгович, заволодів цією місцевістю, відразу одержавши зручний плацдарм на підступах до столиці. Як зазначають літописи, Всеволод із честю й славою великою увійшов до Києва та став Великим київським князем.

Рис. 1. Цар (князь Всеволод).
Фреска XII ст. Деталь сцени
«Кирил учить царя». Південна апсида.

Цей князь був управним воїном, стратегом, політиком, проте не був офіційним спадкоємцем київського княжого столу, розумів, що зазіхнув на чуже й очікував, що наступники князя – Мономаховичі – прагнутимуть повернення великокняжої влади. Воєнний досвід князя Всеволода підказував, що будь-які претенденти на київський стіл робитимуть напад на місто з того самого плацдарму, який використовував і він, підступаючи до Києва, – стратегічно найзручнішого дорогожицького плацдарму. Мабуть, саме тому Всеволод Ольгович у 1140–1146 рр. звів на Дорогожичах Кирилівську церкву-фортецю. Побудова церкви – логічний крок Всеволода, князя-воїна, князя-стратега до зміцнення околиць жаданого для багатьох «стольного града». Кирилівська обитель є прикладом унікального функціонального поєднання, передовсім – це сакральний осередок, родовий палацовий храм, монументальна церква-фортеця та водночас фамільна усипальня¹.

Поховання князів із роду Ольговичів започаткувало історію некрополя в Кирилівському храмі². З похованнями XVII–XVIII ст. пов'язані ікони (образи святих на мідних дошках), встановлені в північній стіні Кирилівського храму. У наших дослідженнях ми вже зверталися до цих ніш³, але тривав науковий пошук, і з'явилися нові свідчення, та головне – бажання відтворити пам'ятні дошки, які колись були ознакою храму.

Рис. 2. Кирилівська церква. Північний фасад. Ніші для пам'ятних образів.

Жоден дослідник Кирилівського монастирського осередку досі не торкався призначення двох скромних, майже непомітних, ніш на північному фасаді цієї старовинної пам'ятки. Однак, «хто стукає, тому відкривається»: завдяки дослідженню матеріалів Київського обласного архіву було виявлено надзвичайно цікавий документ, який пролив світло на ці деталі фасаду.

У документі XIX ст. значиться: «...із зовнішнього боку церкви по ліву сторону є в стіні два заглиблення, в яких, як кажуть очевидці, були встановлені два образи на міді (у 30 фунтів кожен), один – над могилою батьків святого Димитрія Ростовського, а другий – над могилою ігумена, який рукоположив святого Димитрія в іноцтво, і що ікони ці були зняті у 1865 році для поновлення ликів святих...»⁴ (переклад авторки). Цей документ (лист від 5 жовтня 1869 р.) розкриває призначення архітектурних ніш на північному фасаді Кирилівської церкви і містить цінні відомості, які доповнюють інформацію щодо поховань у Кирилівському храмі.

Отже, відкрилася загадка цих ніш: тут були пам'ятні дошки на пошану батьків святи-теля Димитрія Ростовського (мирське ім'я – Данило Туптало), а також на пошану ігумена, який постриг Данила в ченці з ім'ям на честь Димитрія Солунського. Наукові розвідки свідчать, що цим ігуменом був Мелетій Дзик⁵.

¹ Марголіна І., Ульяновський В. Київська обитель святого Кирила. Київ, 2005. С. 38–53; Марголіна І., Ульяновський В. Дзеркало вічності. Київська Кирилівська церква та Свято-Троїцький монастир. Київ, 2019. С. 8–36.

² Марголіна І. Некрополь Кирилівської церкви Києва. Харків, 2017. 72 с.

³ Марголіна І. Е. Святитель Димитрий Ростовский в истории Кирилловского монастыря. *Святитель Димитрий митрополит Ростовский: Исследования и материалы*. Ростов Великий, 2008. С. 203–218; Марголіна І. Некрополь Кирилівської церкви Києва. С. 30–34.

⁴ Державний архів Київської області (далі – ДАКО). Ф. 804. Оп. 1. Спр. 602. № 284.

⁵ Попов М. Св. Димитрий Ростовский и его труды. Санкт-Петербург, 1910. С. 13; Толстой М. Еще о келье Св. Димитрия. *Киевские епархиальные ведомости* (далі – КЕВ). 1884. № 23. С. 8

У архівних документах, з яких ми дізналися про пам'ятні дошки в північній стіні храму, є лист-відповідь на запит секретаря Статистичного комітету, наглядача кирилівських богоугодних закладів майора Карповича стосовно подальшої долі пам'ятних дошок: «...в одному тільки заглибленні, а саме над могилою батьків Димитрія Ростовського, був образ на міді, який у 1865 році був знятий Микитою Коцеваленком для поновлення лику, але священник Іван Правіков, що служив у закладі, не допустив поновлення ікони, і вона була поставлена в церкві. Згодом за його ж розпорядженням під час відлиття дзвонів у 1866 році кинута до плавильної печі служителем Василем Кравченком; про інший образ свідчень отримати не вдалося...»⁶ (переклад авторки).

Через виявлення та дослідження зазначених архівних документів з'ясувалося, що в цих нішах колись було вміщено пам'ятні дошки, які безслідно зникли в 1865–1866 рр.

Припускаємо, що ці ніші в північній стіні було створено за ігуменства в Кирилівському монастирі Димитрія Туптала (святителя Димитрія Ростовського) (січень–червень 1697 р.), за його особистим розпорядженням, адже саме в північній частині нартексу на той час, як відомо із записів святителя, вже була похована його матір. Вже тоді планувалося зробити це місце родовим похованням Тупталів.

Тепер маємо з'ясувати, кому присвячено пам'ятні дошки.

Ігумен Мелетій Дзик був одним із найосвіченіших церковних діячів свого часу, уславився як видатний проповідник, прибічник гетьмана Петра Дорошенка і митрополита Київського Йосифа Нелюбовича-Тукальського, які тоді боролися за незалежність України. Усі вони були активними противниками політики Москви. Як і Сильвестр Косів, Йосиф Тризна, Варлаам Ясинський та найвидатніший із них – Пилип Орлик, Мелетій Дзик був переконаним прихильником державної та церковної самостійності України і ставив собі за мету відірвати Україну від Москви. Мелетія Дзика з делегацією навіть відряджали до Москви, щоб висловити там прохання зберегти за Київською митрополією її незалежність⁷. У списках 1660 р. в Падуанському університеті (Італія) є такий запис: «“Йозеф Данило Дзик, катедральний вікарій Луцький, національність – українець, Київський дистрикт”. Це найдавніша згадка, у якій зазначено національну (українську) приналежність у сучасній транскрипції. Так назвав себе киянин Данило Дзик»⁸. Цей Данило був родичем кирилівського ігумена Мелетія Дзика; свідомо записував себе українцем⁹. Не менш патріотичним був і Мелетій Дзик, який відстоював незалежність Української Церкви від московських утисків. Із наведеної інформації також випливає, що Мелетій відіграв велику роль у долі Димитрія Туптала, зокрема у формуванні його православної свідомості, його наукової праці тощо. Вдячний Димитрій в період ігуменства в Кирилівському монастирі віддавав шану пам'яті свого улюбленого вчителя і наставника, про що повідомляє архівний документ: «...як кажуть очевидці, були встановлені два образи на міді (у 30 фунтів кожен), один – над могилою батьків святого Димитрія Ростовського, а другий – над могилою ігумена, який рукоположив святого Димитрія в іноцтво...»¹⁰, як ми вже відзначали, що в іноцтво Данила Туптала ввів саме Мелетій Дзик.

Одначе, чи був Мелетій Дзик справді похований у Кирилівській церкві, як свідчить вищенаведений документ? Певний час, спираючись на цей документ, ми вважали, що видатний церковний діяч, друг святителя Димитрія Ростовського ігумен Мелетій був похова-

Рис. 3. Портрет святителя Димитрія Ростовського.

У лівому горішньому кутку портрета – образ Ватопедської Богоматері.

⁶ ДАКО. Ф. 804. Оп. 1. Спр. 602. № 284.

⁷ Сергійчук В. Соборна пам'ять України. Київ, 2006. 288 с.; Олійников В. Д. Туптало. Святе життя автора «Життя святих». Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. 2011. Вип. 26. С. 116–120; Липинський В. Україна на переломі 1657–1659. Замітки до історії українського державного будівництва в XVII столітті. Відень, 1920.

⁸ Нудьга Г. Перші магістри і доктори: українські студенти в університетах Європи XIV–XVIII ст. Київ, 1982. № 4. С. 177–178.

⁹ Інститут рукопису / Національна бібліотека України імені Вернадського. Мих. Злат. 538/П. 1744. Арк. 30.

¹⁰ ДАКО. Ф. 804. Оп. 1. Спр. 602. № 284.

ний у Кирилівському храмі, навіть приблизно визначили місце його поховання – під підлогою середньої кліті північної нави¹¹. За схемою розміщення поховань там було віднайдено склеп із похованням. Водночас ми мали певні сумніви, адже Мелетій Дзик помер у духовному сані ігумена Михайлівського Золотоверхого монастиря, цілком логічно було поховати його в соборі Михайлівського монастиря, проте міг бути заповіт про поховання в Кирилівській обителі. Подальше уважне дослідження цього питання і прочитання щоденника Дмитрія Ростовського відкрило відповідь: «*Лютого 7-го, у вівторок, по утрени, помер ігумен мій Мелетій Дзик у монастирі київському Михайла Золотоверхого. Там-таки й похований у церкві під святою Варварою. На його місце взято Теодосія Гугуревича, а мене учинено ігуменом Батуринаського монастиря, березня 1 на с(вяту) Євдокію*»¹². Отже, два документи, два свідчення: якому вірити? Поза сумнівом, «Діаріушу» святителя Ростовського. Тоді чому ж в архівному документі написано: «*а другий – над могилою ігумена, який рукоположив святого Дмитрія в іноцтво...*»¹³ Гадаємо, річ у тому, що тут передано **переказ «очевидців»**, тобто не документ, а переказ... Ці очевидці в середині XIX ст., не маючи достеменною документальної інформації, переповідали про пам'ятні дошки, що були встановлені наприкінці XVII ст. і, мабуть, розмірковували так: якщо один образ був над могилою батьків Ростовського, які справді були поховані в Кирилівській церкві, і їхні поховання в нартексі храму були означені портретами, іконами, написами тощо, то виникло припущення, що й інший образ, присвячений Мелетієві Дзику, вочевидь, було поміщено над його похованням. Найімовірніше, Дмитрій Туптало, призначений ігуменом Кирилівського монастиря у 1697 р., вирішив пам'ятною дошкою вшанувати не тільки своїх батьків, а й дуже дорого йому людину – улюбленого вчителя, наставника, друга, поважного ігумена Кирилівського монастиря Мелетія Дзика. Отже, у північній стіні храму зробили дві ніші й помістили там пам'ятні образи: один – над могилою на вшанування батьків Ростовського митрополита, а інший – на вшанування ігумена Мелетія Дзика.

Рис. 4. Портрет ігумена Інокентія Монастирського. Темпера, XVII ст. Написаний на замовлення Дмитрія Туптала.

Саме тоді на південній стіні кирилівського храму з розпорядження ігумена Дмитрія Туптала було створено портрет¹⁴ кирилівського ігумена Інокентія Монастирського – його доброго друга. Інокентій Монастирський помер у 1697 р., і після нього Дмитрій Туптало прийняв ігуменство в Кирилівському монастирі.

Тепер про батьків святителя Дмитрія Ростовського. Запис у його «Діаріуші» 1689 р. повідомляє: «...березня 20-го дня, во святий великий п'яток, в спасительні страсті, мати моя Марія Михайлівна, законна дружина батька мого Сави Григоровича, переставилася в 9 годині дня. Квітня в третій день, в середу, святого воскресіння седмиці звершили ми погребіння в монастирі Кирилівському й поклали в церкві св. Трійці, на лівій стороні, в самій стіні, при дверях, якими на хори входять...»¹⁵ (переклад авторки).

6 січня 1703 р. у віці 103 років помер батько святителя Дмитрія Ростовського – Сава Туптало. Місце поховання він обумовив заздалегідь: поряд із дружиною – біля сходів на другий поверх. Туптало Сава Григорович народився близько 1599–1600 р. в м. Макарові (нині Київської обл.), помер 6 січня 1703 р. Він був козацьким діячем, благодійником. У період Визвольної війни – козак Макарівської сотні, з 1656 р. – сотник макарівський і київський (Київського полку). У 1661 р. переїхав до Києва, оскільки в Макарів повернулася польсь-

¹¹ Марголіна І. Некрополь Кирилівської церкви Києва. С. 34.

¹² Шевчук В. Діарій митрополита Дмитра Ростовського. *Малі українські діарії XVII–XVIII ст.* Київ, 2015. С. 125.

¹³ ДАКО. Ф. 804. Оп. 1. Спр. 602. № 284.

¹⁴ Марголіна І. Некрополь Кирилівської церкви Києва. С. 34–36.

¹⁵ Дневные записки святого чудотворца Дмитрия митрополита Ростовского. Москва, 1781. С. 422–424.

ка шляхта. Брав участь майже в усіх битвах і походах, які вів Київський полк з 1649 до 1670 рр. У тяжкому бою із військом польським за Бишів Сава Туптало потрапив у полон. Польський гетьман Ян Собеський цінував Туптала як дипломата.

Після багаторічних митарств дорогами війни Сава повернувся до Києва та з честю відбув службу. У 85 років він іздив верхи, збирав «митне» – плату за переправу через річку Ірпінь. Сотник Сава Туптало був заможним шляхтичем, ревним і благочестивим християнином. Разом із дружиною вони виховали чотирьох дітей: трьох дочок і сина Данила, які присвятили своє життя радикальному наслідуванню Христа – прийняли постриг. Сам Сава Туптало був чоловіком щедрим та, вподобавши собі Кирилівський монастир, 1687 р. став його ктитором. У Києві він побудував жіночу Йорданську обитель, у якій служили ігуменями три його доньки. Сава Туптало упокоївся на 104-му році життя на свято Богоявлення. Сім'я Тупталів була відома в Києві щедрим меценатством і поборництвом православія. Вони давали гроші на утримання Києво-Могилянської академії, Кирилівської церкви, а свій двір і будинок Сава відписав подільській церкві Миколи Притиска. Рід Тупталів мав свій герб – червоний щит, на якому зображено грецьку букву «дельта» з православним хрестом над нею. На гербі Сави Туптала була також грецька літера «сигма».

Рис. 5. Портрет Сави Туптала – ктитора Кирилівського монастиря, батька святителя Димитрія Ростовського.

Прах Сави Туптала покладений у Кирилівській церкві ліворуч від поховання улюбленої дружини.

Поряд із могилою тривалий час був його портрет. У сім'ї Тупталів було три дочки: Памфілія, Февронія і Параскева. Поряд із Києво-Йорданською церквою, збудованою їхнім батьком, вони заснували Миколаївський жіночий монастир, ігуменство в якому передавали одна одній у спадок. Відомий і заповіт наймолодшої із сестер – Параскеви – від 16 червня 1710 р., в якому вона просила поховати її «грішне тіло» в Кирилівській церкві¹⁶. Документів чи свідчень про точну дату смерті та місце поховання двох молодших сестер святителя Димитрія не знайдено, але їх також поховали в Кирилівській церкві. Ймовірно, в маленькому пантеоні-некрополі Тупталів було поховано і племінника Данила Туптала – постриженника Кирилівського монастиря Афанасія.

Водночас відомо, що 1705 р. Димитрій Ростовський надіслав із Ростова до Києво-Кирилівського Свято-Троїцького монастиря родову ікону Ватопедської Божої Матері, яку передав йому батько. Святитель просив установити її над могилою батьків у соборному приділі Святого Духа, тобто в північній частині нартексу¹⁷.

Отже, Кирилівська церква є родовою усипальницею сім'ї Тупталів. На схемі подано розміщення поховань під підлогою Кирилівського храму, саме в північній частині нартексу біля сходів на хори позначено кілька поховань, улаштованих у два ряди одне над одним.

Усі ці поховання, крім матері Димитрія Туптала, було здійснено після ігуменства Димитрія Туптала, деякі – після його смерті, однак, він знав про заповіт батька й сестер, про їхнє бажання покоїтися в нартексі Кирилівської церкви, біля входу на хори, в приділі Святого Духа. Отже, всередині церкви над похованнями Тупталів встановили образ Ватопедської Божої Матері.

Які ж образи були в зовнішніх нішах храму? Віднайдені документи про це не розповідають, отже, можемо тільки зробити припущення, що на мідній пам'ятній дошці, присвяченій родичам святителя Димитрія, було зображено Ватопедську Божу Матір – ікону на честь і спомин цієї родини. Образ Ватопедської Богородиці зберігався в сім'ї Тупталів. Як уже було зазначено, Сава Туптало подарував цей образ своєму синові Данилу Тупталові, святителю Димитрієві, а він, відчуваючи завершення життєвого шляху, надіслав цю ікону з Ростова до Києва з проханням встановити її над могилою батьків.

¹⁶ Лазаревский А. Документальные сведения о Савве Туптало и его роде. *Киевская старина*. 1882. Т. 3. С. 384.

¹⁷ Зверинский В. Материал для историко-топографических исследований о православных монастырях в Российской империи. Санкт-Петербург, 1892. С. 164.

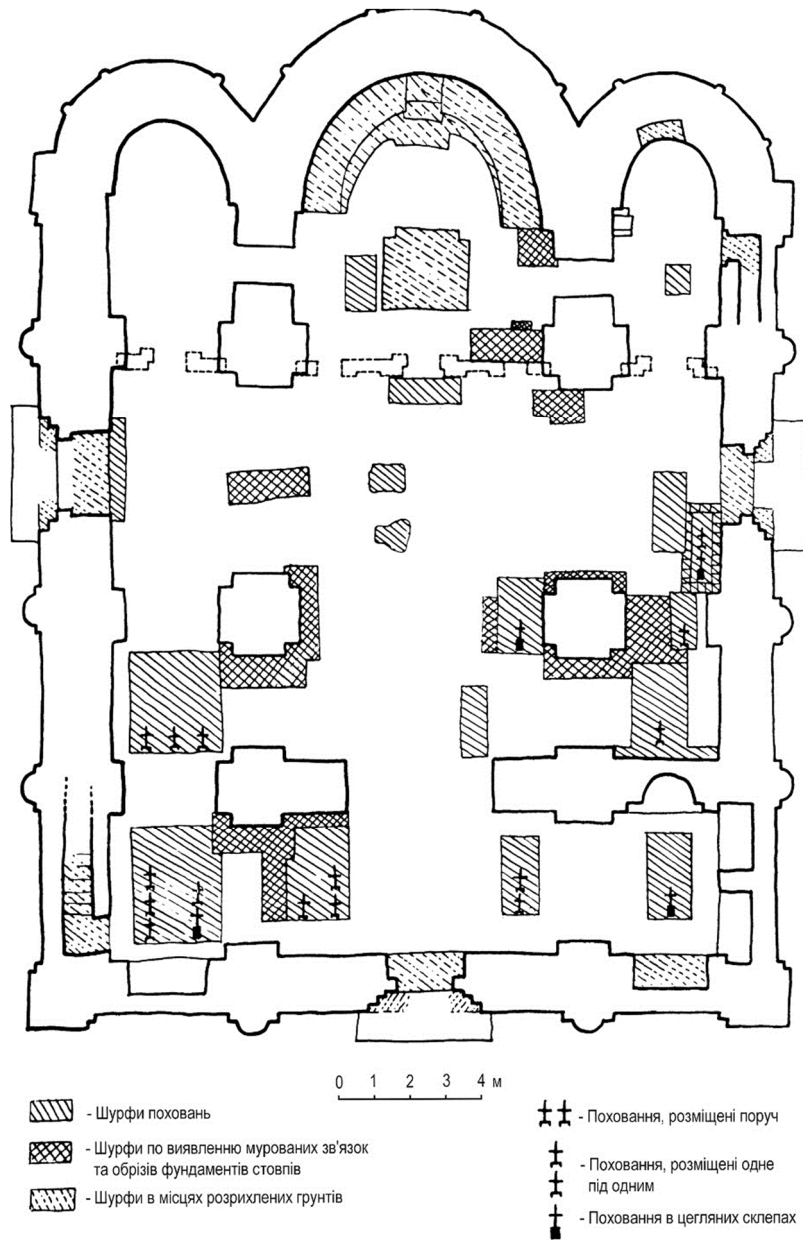

Рис. 6. Схема поховань під підлогою Кирилівської церкви. Креслення 1960-х рр. XX ст. У лівому кутку поховання Тупталів.

Який образ був представлений на згадку про Мелетія Дзика? Можливо, його святого покровителя, яким, найімовірніше, був святий Мелетій Антіохійський. Також припускаємо, що там могло бути й зображення святої Варвари Великомучениці, яку Мелетій вважав своєю покровителькою, її мощі зберігалися в Михайлівському Золотоверхому соборі, біля них його й поховали. Однак, схилиємося до думки, що в ніші Кирилівського храму було задумано і влаштовано образ тезоіменита Мелетія Дзика, його святого покровителя Мелетія Антіохійського.

Імовірно, що пам'ятний образ, присвячений родині Тупталів, був у ніші з аркою, ближче до заходу, навпроти місця, де під підлогою було поховання родичів святителя. Відповідно, образ, присвячений Дзику, містився у прямокутній ніші, ближче до сходу. Прикро, що пам'ятні дошки, вміщені в нішах північної стіни, безслідно зникли. Сьогодні їх сприймали б як унікальні пам'ятки Кирилівського монастирського осередку, що мало б неабияке значення для історії Києва й України.

Рис. 7. Ватопедська Божа Матір.
Родова ікона родини Тупталів.

Рис. 8. Олександр Ольхов.
Портрет Сави Туптала (1599–1703), козацького сотника, ктитора Кирилівського монастиря і Кирилівської церкви, батька святителя Дмитрія Ростовського.
Полотно. Олійний живопис. 2021 р.

У 2021 р. під час відзначення 370-річного ювілею святителя Дмитрія Ростовського київський адвокат Ігор Полуктов, небайдужий до української старовини, з нашої книги про некрополь Кирилівського монастирського осередку дізнався про зникнення пам'ятних ікон і задум їх відтворити, тому запропонував свою підтримку для повернення ікон, а відтак і пам'яті про видатних діячів з історії Кирилівського осередку та, поза сумнівом, нашої української історії. Так розпочався проєкт «Відтворення реліквій Кирилівської церкви», який ми задумали та зініціювали. У плані цього проєкту було створення двох пам'ятних образів на згадку про родину Тупталів і про Мелетія Дзика. Цей проєкт також передбачав створення портрета Сави Туптала для встановлення його на другому поверсі Кирилівської церкви, де колись був приділ на честь святого Дмитрія Ростовського (Данила Туптала).

Зауважимо, що оригінальний портрет Сави Туптала відразу після його смерті було встановлено над його похованням у північній частині нартексу Кирилівського храму. З часом цей портрет старів і псувався, тому його замінювали новими. На жаль, доля цих портретів невідома.

2021 р. в межах зазначеного проєкту заслужений художник України Олександр Ольхов створив портрет Сави Туптала. Меценат Ігор Полуктов надав кошти (7 500 грн.) на матеріали (полотно, фарби, пензлі, раму тощо), художник Олександр Ольхов також став меценатом проєкту – виконав роботу безоплатно.

Портрет Сави Туптала роботи Олександра Ольхова представлений у Кирилівському храмі.

На жаль, підступний, ганебний напад росії на Україну загальмував виконання другої частини цього проєкту, а саме: створення монументальних образів на честь Мелетія Дзика і родини Тупталів для ніш на фасаді Кирилівської церкви. Незважаючи на те, що вони неавтентичні, бо давні пам'ятки безповоротно втрачені, проте, як вважаємо, вони досить достовірні, близькі до них за змістом та художнім утіленням. Але проєкт треба обов'язково здійснити, це має стати справою всього нашого суспільства. Кошти на виготовлення ікон надали Ігор Полуктов (15 000 грн.) та відомий київський колекціонер Федір Зернецький (35 000 грн.). Науково обґрунтований проєкт, реалізований відомими митцями, прислужиться відновленню пам'яті видатних діячів історії Кирилівського осередку та, поза сумнівом, предметному відродженню нашої національної історії. Сьогодні це особливо актуально. Вже зроблені креслення і моделі-взірці рельєфних образів: автор – відомий скульптор Олександр Моргацький.

Рис. 9. Креслення образів. Автор – скульптор О. Моргацький.

Рис. 10. Взірці ікон. Пластилін. Автор – скульптор О. Моргацький.

Рис. 11. Віртуальна реконструкція пам'ятних образів.

Приблизно такий вигляд матиме фасад храму після відтворення ікон у нішах пам'ятки XII ст. – київській Кирилівській церкві. Сподіваємося на здійснення цього важливого для давньої Кирилівської обителі.

References

- Margolina, I.Y. (2008). Sviatytel Dymytryi Rostovskiyi v ystorry Kyryllovskoho monastyria [Prelate Dimitry of Rostov in the history of the Cyril Monastery]. Prelate Dimitry Metropolitan of Rostov. Studies and materials. Rostov the Great. P. 203–218.
- Margolina, I. (2017). Nekropol Kyrylivskoi tserkvy Kyieva [Necropolis of St. Cyril's Church of Kyiv]. 72 p. Kharkiv, Ukraine.
- Margolina, I., Ulyanovskiy, V. (2005). Kyivska obyitel sviatoho Kyryla [Kyiv monastery of St. Cyril]. P. 38–53. Kyiv, Ukraine.
- Margolina, I., Ulyanovskiy, V. (2019). Dzerkalo vichnosti. Kyivska Kyrylivska tserkva ta Sviato-Troit-skiy monastyr [The Mirror of Eternity. Kyiv St. Cyril's Church and the Holy Trinity Monastery]. P. 8–36. Kyiv, Ukraine.
- Oliinykov, V. (2011). D. Tuptalo. Sviate zhyttia avtora «Zhyttaa sviatykh» [D. Tuptalo. The holy life of the author of «Life of the Saints»]. *Naukovyi visnyk Uzhhorod. un-tu. Seriya: Filolohiia. Sotsialni komuni-katsii – Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: Philology. Social communications.* Is. 26. P. 116–120.
- Serhiychuk, V. (2006). Soborna pamiat Ukrainy [Cathedral memory of Ukraine]. 288 p. Kyiv, Ukraine.
- Shevchuk, V. (2015). Diarii mytropolita Dmytra Rostovskoho [Diaries of metropolitan Dmytro Rostovskiy]. Small Ukrainian diaries of the XVII–XVIII c. P. 125. Kyiv, Ukraine.

Марголіна Ірина Євгенівна – кандидат історичних наук, завідувачка сектору комплексних наукових досліджень пам'яток заповідника науково-дослідного відділу «Інститут Свята Софія» Національного заповідника «Софія Київська» (вул. Володимирська, 24, Київ, 01034, Україна).

Margolina Iryna – Ph.D. Candidate of Historical Sciences, Head of the Sector of Complex Scientific Research of the Monuments of the Conservation Area of the Research Department «St. Sophia Institute» of «St. Sophia of Kyiv» National Conservation Area (24 Volodymyrska Street, Kyiv, 01034, Ukraine).

E-mail: smaragd283@gmail.com

MYSTERIOUS NICHES ON THE FACADE OF CYRIL'S CHURCH IN KYIV

The purpose of the publication is to introduce into scientific circulation new information about origin and purpose of the architectural niches on the northern facade of St. Cyril's Church in Kyiv. Making a reasonable assumption about the content of the memorial images arranged in these niches; finding out the identity of a patron of these niches and images. The main goal is to recreate the memorable relief images on the facade of St. Cyril's Church thanks to the discovered information.

Assumptions, conclusions, new information regarding this issue, in our opinion, have indisputable scientific novelty. The research methods were selected in accordance with the set goal based on the principles of objectivism and scientificity. The method of analysis, induction and deduction, archival search was mainly used.

Conclusions. *As a result of the research, the assumption was made and substantiated that the hegumen of Cyril's Monastery, Dymytrii Tuptalo, was the customer of the niches and memorial images in the northern wall of Cyril's Church. It was found out that the images of the Vatopedian Mother of God and St. Meletius of Antioch were placed in the niches in honor of the family of Sava Tuptalo and Meletius Dzyk, the hegumen of the Cyril's monastic cell. This added to the knowledge about the history of Ukraine and Kyiv in general and the unique monument of the XII c. – Cyril's Church in particular.*

Key words: *Cyril's Church, memorial images, prelate Dymytrii of Rostov, hegumen Meletii Dzyk, Sava Tuptalo, «Vatopedian Mother of God» and «Saint Meletius of Antioch» icons.*

Дата подання: 16 вересня 2022 р.

Дата затвердження до друку: 30 вересня 2022 р.

Цитування за ДСТУ 8302:2015

Марголіна І. Загадкові ніші на фасаді Кирилівської церкви в Києві. *Сіверянський літопис.* 2022. № 4. С. 31–39. DOI: 10.5281/zenodo.7392608.

Цитування за стандартом APA

Margolina, I. (2022). Zahadkovi nishi na fasadi Kyrylivskoi tserkvy v Kyievi [Mysterios niches on the façade of Cyril's church in Kyiv]. *Siverianskiy litopys – Siverian chronicle*, 4, P. 31–39. DOI: 10.5281/zenodo.7392608.